

ТЕОРЕТИКО – ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПОДХОДИ НА МЕДИЙНОТО ОБРАЗОВАНИЕ В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

РУМЯНА НЕМИНСКА

Rumyana Neminska. **THEORETICAL AND PEDAGOGICAL APPROACHES OF MEDIA EDUCATION IN THE PRIMARY SCHOOL**

Резюме: В статията се разглежда медиаобразованието като фактор за развитие на личностни качества и различни умения за учене у учениците от новото хайт-поколение. Редуцират се целите, средствата и етапите в медийното образование спрямо възрастовите особености на учениците от начален етап. Извеждат се теоретични и педагогически подходи, приложими в началното училище и операционални подходи за конструиране на образователни интердисциплинарни технологии. Медиаобразованието се разглежда и като тенденция за разгръщане на интердисциплинарни образователни модели, така че учениците от начален етап да се възпитават, образуват и развиват в дух на свобода, зачитане на правата и спазване на правилата.

Abstract: The article examines media education as a factor for the development of personal qualities and different learning skills in students from the new-generation Hite. Reduce the goals, means and steps in media education to the age characteristics of students from an early stage. Displayed theoretical and pedagogical approaches in primary school and operationally approaches for constructing educational interdisciplinary technologies. Media education is seen as a trend for developing interdisciplinary educational models, so that students from an early stage to educate and develop in a spirit of freedom, respect for human and compliance.

Ключови думи: медийно образование, теоретични подходи, начално училище, интердисциплинарни модели.

Keywords: media education, theoretical approaches, primary school, interdisciplinary models.

АКТУАЛНОСТ НА ПРОБЛЕМА

Тенденция, която се очертава и в българското училище е бурното навлизане на високите технологии¹, които се превръщат в „прозорец към света“ за подрастващите ученици. В забързания свят те все повече се утвърждават като средство за комуникация, информация, четене или

¹ *High technology, high tech, hi-tech* е общо наименование на най-новите и прогресивни технологии на съвременността. Преди 1970 терминът "high technology" се появява в английски източници общо 26 пъти; през 70-те на 20. век - 450 пъти, през 80-те на 20. век - над 4000 пъти, като към 2006 г. всяка технология от 2000 година насам се смята за хай-тех.

просто за забавление. Обичайна картина на метростанция, на спирката на автобус или в парка е ползването на мобилен интернет, четене на електронни книги или слушане на музика. В известен смисъл мобилността на ежедневието „избра“ мобилните цифрови технологии, като заместители на домашното видео, настолните игри, аналоговия телефон. По този начин постепенно започна да се формира една нова култура на поведение, етикет и общуване, да се развиват съвършено нови умения и трайни навици за медийно чуване, научаване, самообучение и споделяне на информация.

В този смисъл се поражда необходимост да се коментират аспектите на това ново образование за развитие на умения за бъдещето или умения за проективно образование, базирано на бъдещи предвидими релации; умения за педагогическо „водене“ на подрастващия ученик в неговото медийно огромяване. Едно подобно „ново образование“ би било успешно при научно и таксономично диференциране на области, понятия, цели и задачи. Редица европейски документи са предпоставка за разгръщане на подобен научен фундамент, като част от новите аспекти на гражданското образование. Още през 80-те години на 20. век ЮНЕСКО обръща внимание на въпроса за решаващото значение на медийната грамотност в декларация от Грюнвалд, 1982 г.

Препоръките за медийно образование се насочват към засилването на правата на децата в новата информационна и комуникационна среда, развитие на медийната грамотност във всички сфери на обществения живот и внимателно проследяване на напредъка в медийната грамотност. Извежда се основната роля на медийната грамотност за:

развитие на уменията за критична оценка на съдържанието, което пряко влияе върху доверието към електронните технологии и медии;

развитие на медийно грамотни потребители, което развива медийния плурализъм и качеството на съдържанието.

повишаването на качеството на образователния процес и повишаване на осведомеността на лицата, занимаващи се с преподаване на всички нива на образование и обучение.

Като се има предвид съществената роля на училищата за развитието на умения за комуникация в областта на медийното образование, степента на включване и използване на ИКТ² в процеса на обучение и също, че ме-

² информационно комуникативните технологии

дийното образование може да бъде провеждано само от медийно образовани учители (образовани не чрез медии, а образовани ЗА медии), в настоящето изложение се прави опит да се очертаят основни педагогически подходи за медийното образование, така че в зависимост от педагогическото майсторство, възглед и кредо всеки медиен педагог да може да конструира продуктивна технология за целите на медийното образование. Прегледът на теоретичните и в т.ч. операционалните подходи е обвързан пряко с приложението им в началната училищна възраст, тъй като стремежът е в следващи публикации по темата да се представи тенденция за развитие на тези подходи в етапа на висшето педагогическо образование.

ОСНОВНИ ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ

Анализът (Федоров А.В, 2001) на публикуваните педагогически изследвания очертава поне десет основни теоретични подходи в областта на медийното образование:

1) Теория на медийното образование като развитие на критично мислене

(Critical Thinking Approach, Critical Autonomy Approach, Critical Democratic Approach,

Representational Paradigm). В основата си тази теория се гради върху идеите, че масмедииите са “четвъртата власт”, която разпространява модели за поведение и социални ценности сред разнородната маса индивиди.

Оттук произлиза редуцираната за начален етап цел на медийното образование: да се формират знания и умения за ориентиране в информационния поток в съвременното публично-медийно пространство. По време на учебните часове учениците от начален етап да развиват критично мислене по отношение на медийни текстове от периодични издания, телевизия или интернет, като определят надеждността на източника; пристрастност на мненията и различни аргументи. Едно от важните умения, включено като цел в медийното образование е уменията да се задават въпроси. За начален етап то се насочва към някои елементи (по L. Masterman): кой носи отговорност, какви са ценностните ориентации; как аудиторията (учениците) възприема света? В изграждането на образователна технология е важно да се разработи избирателно-ситуативен подход за оценката на качеството на информацията. Важно е да се отбележи, че

медийното образование тук се разбира не като процес на оценка на медийните продукти, а процес на тяхното изследване. Развиват се нови пътища за диалог, когато учители и ученици се учат взаимно и са съизследователи. Ето защо образователните перспективи се насочват в сферата на взаимодействие между медиите и човека, т. е. медийното образование е насочено към развитие на разбирането с акцент развитие на критичното мислене. През последните години Л. Мастърман определя своята теория като “репрезентационна” (representational paradigm), подчертавайки, че под внимание се взема “разбирането на начини и похвати, които се прилагат в този процес.

2) Културологична теория на медийното образование (Cultural Studies Approach). Като основа на тази теория се възприема, че медиите по-скоро предлагат, отколкото налагат интерпретация на медийните текстове. Аудиторията винаги се намира в процес на диалог с медийните текстове и тяхното оценяване. Тя не само “чете” информацията, а влага различен смисъл във възприеманите медийни текстове и самостоятелно ги анализира. Важни аспекти за конструиране на образователна технология за начален етап са някои ключови тезиси, предложени от канадските педагози Н. Андърсън, Б. Дънкан и Дж. А. имено:

- всеки медиен текст има уникална естетическа форма;
- всеки вид медия има свои особености на езика;
- аудиторията оценява значението на медийния текст въз основа на факторите: пол, раса, възраст, житейски опит;
- медиите са носители на ценностни послания.

Оттук произтича една от главните цели на медийното образование в начален етап – да се улесни процеса на разбиране от страна на учениците за това как медиите могат да обогатят знанията и уменията им (Павлов, Д., 1988).

3) Социокултурна теория на медийното образование (Social and Cultural Approach). Основните положения в социокултурната теория на медийното образование са разработени от руски педагог А. В. Шариков като те са педагогически и възрастово редуцирани. Преподавателите на специални медийни дисциплини отчитат фактори като масовост и широта на медийната аудитория.

4) Семиотическа теория на медийното образование (Semiotic Approach).

Медийните педагози, подкрепящи тази теория, твърдят, че медиите често се стремят към превалиране на многостранния знаков характер на своите текстове, а това застрашава свободата на използването на информацията. Детската аудитория (в границите на начална училищна възраст) е твърде пасивна по отношение на “четене” на медийните текстове и ето защо целта на медийното образование е насочена към подпомагане на учащите се да четат правилно медийния текст. За основно направление на медийното образование в начален етап, зададено от семиотичната теория, може да се възприеме “граматиката” на медийния текст, т. е. езикът на медиите, а педагогическата стратегия - описание на съдържанието му, асоциациите, особености на езика и т.н. Във връзка с това един от водещите британски медийни педагози А. Харт (A. Hart) пише, че медийното образование трябва по-активно да се внедрява в учебния процес, понеже “новата грамотност ще изисква учениците да изучават “метаезик”, който ще им позволи да говорят за медията”

5) Естетическа теория на медийното образование (Aesthetical Approach, Media as Popular Arts Approach). Теоретичната база на тази теория в голяма степен съвпада с културологичната теория на медийното образование. Като главна цел на медийното образование се възприема спомагането на учениците да разбират езика на медийните текстове, пряко свързани с изкуството; да развият естетическо възприятие и вкус. Ето защо основното съдържание на медийното образование се опира на изучаване на езика на медийната култура, на историята на медийната култура. Педагозите в начален етап се стремят да развият у учениците умения за интерпретиране и критична оценка на художествени медийни текстове. В този смисъл се разглеждат въпроси относно ценностната система, морални избори и т.н.

6) Практическата теория на медийното образование (Practical Approach, Technology Approach). В качеството си на теоретична база тук служи адаптираната теория за “потребление и задоволяване на потребностите” в областта на медиите. Например, ако учениците се интересуват от медийната техника, трябва да бъдат научени да правят снимки, да снимат филми, да създават интернет-сайтове, да монтират, озвучават и т.н. Медийните педагози-практици смятат, че ключов проблем за медийно-

то образование е да обучавааш младите хора как да използват медийната техника. Оттук произтича повишеното внимание към изучаването на техническото устройство на медийна апаратура и формирането на практически умения за нейното използване, включително и с цел създаване на собствени медийни текстове. Като положителна страна се очертава възможността за продуктивно използване и практическа работа по време на час. От друга страна, технологиите могат потенциално да индивидуализират процеса за създаване на медийната продукция, т. е. да изолират човека от социума. Ето защо Д. Бъкинъм апелира към това, учениците да обсъждат медийните текстове, поставяйки ги в обширен социокултурен контекст, да не се откъсват от реалния живот и активното участие в него.

7) Теорията на медийното образование като източник на задоволяване на потребностите (Uses and Gratifications Approach). В качеството на теоретичната основа тук служи теорията на “потребление и задоволяване” в областта на медиите. Има се предвид, че влиянието на медията върху аудиторията е ограничено, учениците могат сами да избират и да оценяват медийните текстове в съответствие със своите потребности. Следователно образователната цел на медийното образование е да се извлече от медиите положителният акцент в съответствие с желанията и нивото на разбиране, развито у учениците. Като основна развиваща цел на образованието тук се извежда разширяване възгледите на ученика.

8) “Предпазваща” (протекционистска, инжекционна, защитна, теория на медийното образование (Protectionist Approach, Inoculatory Approach, Inoculative Approach, Hypodermic Needle Approach, Civil Defense Approach). Основата на тази теория е “инжекционната” теория на медията. Същата теория често се нарича “протекционистска” (предпазваща от отрицателните въздействия на медиите), “теория на гражданска защита” (т. е. отново защита от медиите) или теория на културни ценности. Предполага се, че медиите оказват силно негативно въздействие, чрез представяне на различни агресивни модели на поведение в обществото. От тук -учениците често прилагат подобни насилствени похвати, поради факта, че не владеят похвати за правилно разбиране същността на медийния текст и медийно послание. Главната цел на медийното образование в рамките на тази теория се изразява в намаляване на негативния ефект от прекомерната ангажираност с медиите. Учителите в начален етап се стремят да помогнат на учениците да разберат разликата между реалността и медийните текстове и

послания. Основният подход в тази теория е насочен не само към борбата против екранното насилие, но и към развиване на медийно образование с цел критично, самостоятелно, демократично, творческо мислене.

9) Етическа теория на медийното образование (Ethic Approach, Moral Approach). Теоретическата база тук е етическата теория на медията. Основава се на факта, че медиите са в състояние да формират определени морално-етически принципи у подрастващата личност. Оттук произтича главната цел на медийното образование: да се приобщят учениците към един или друг етически модел на поведение, свързан с религия, гражданство или други. Педагогическата стратегия, резултатна за начален етап се базира върху изучаване на етически аспекти на медиите и медийните текстове.

ОПЕРАЦИОНАЛНИ ПОДХОДИ

Това са тези подходи, които дават възможност да се управлява дейността чрез отделни цялости, относително независимо в общия контекст. Базиран се върху етап или проблем от цялостната образователна технология и произтичат от конкретната цел. Операционалните подходи са:

- ✓ тематично - дейностно ориентирани за развитите на граждански, социални умения в контекста на медиаобразованието;
- ✓ личностно-ориентирани подходи, произтичащи от индивидуалните и възрастови особености на учениците от начален етап.

При определяне на операционалните подходи се възприема идеята, че те са контекстуални и свързани пряко с целта. За да се обосноват достатъчно ясно, е необходимо да се укаже, че са породени от динамиката на ядрото, а именно – от същността на медиите. Чрез определяне съдържателната и функционалната същност на отделните медийни конструкти, се обобщава и подходът, чрез който да се въздейства в образователния процес.

В литературата се възприема, че медии са всички средства за масово осведомяване. С развитие на технологиите те приемат един или друг вид, но винаги остават средство за..... До края на 20-ти век в понятието медии

се включват печатни издания (вестници и списания), електронни медии (телевизия и радио). За по –разпознаваеми и продуктивни като средство за информация и общуване, днес се възприемат интернет издания; билбордове, мобилни телефони, компютри и интернет. Понякога тези средства за масово осведомяване се наричат медии от ново поколение (New-age Media); предпоставка са за развитието на една нова култура и се явяват динамично ядро за нейното развитие – чрез достигане на медийна грамотност, медийна култура и медийна образованост.

Медийна – грамотност. Понятието „медийна грамотност” се въвежда активно с развитието на информационните технологии в края на 19. век. В научната литература се обособяват множество определения за това, що е медийна грамотност, като всяко от тях се основополага или включва четири-компонентния модел, предложен от Робърт Кюби³ с ключовите думи – достъп, анализ, оценка, продукция. Медийната грамотност е свързана със способността всеки да използва медиите, да ги разбира и да ги оценява критично. Медийната грамотност може да се разглежда като рационален подход - защото се формира чрез средство, което непрекъснато се развива– книжно, електронно, дигитално, цифрово и т.н., предполага различни подходи на опознаване и конструиране на света. В този смисъл е наложително да се разбира езика, посланието, символите на определения вид медия, която формира медийната грамотност, защото не е същото дали се чете класически роман – книга, дали се гледат новини или се чете съобщение от чата, изпълнено със символика. Медийната грамотност се свързва не само с разпознаване и разчитане на текста, а с уменията да се вникне и интерпретира правилно посланието в него, да се задават правилни въпроси. В нея намират допирни точки вербалната, визуалната и дигиталната грамотност⁴, тя е съвкупност от умения за работа с медийни средства за осведомяване и комуникация, чиито компонент е и интернет-грамотността.

Медийна култура. Основен генератор в развитието на медийната култура е самата личност с нейните специфики, възрастови особености и знания. Медийната култура е творческото пресъздаване на личността през призмата на медийните компоненти. Тя може да се разглежда като емпири-

³ Robert Kubey, Think. Interpret. Create. How Media Education Promotes Critical Thinking Democracy, Health and Aesthetic Appreciation [http://www.medialit.org/reading_room/pdf/547_CICML\\$Kubey.pdf](http://www.medialit.org/reading_room/pdf/547_CICML$Kubey.pdf)

⁴ New Media Consortium. (2005). A global imperative: The report of the 21st century Literacy summit. Austin, TX: The New Media Consortium, http://www.nmc.org/pdf/Global_Imperative.pdf.

чен подход, тъй като се формира от множеството подходи за запознаване и работа с медийни средства. Медийната култура предполага множество умения, свързани със социалното и гражданско общуване; изисква развито критическо, етическо и естетическо умение; още медийната култура насочва „към мислене, а не само към мисли“ (Мерджанова). Медийната култура предполага конструиране на такива текстове, които носят конструктивни, позитивни и благонадеждни информации, не провокират конфликти, отхвърлят неприемлив език и стил.

Медийно образование. Медийното образование се опира на възможностите на “диалога на културите”, който позволява да се избегне национална затвореност, да се приложи сравнителен анализ на различни дидактически подходи и следователно - постоянно усъвършенстване на педагогическата теория и методика. В този смисъл то може да се разглежда като емпирично-рационален подход, защото отразява развитието на медийното образование като процес на развитие на личността. Целта е формиране на култура за общуване с медиите, творчески, комуникативни способности, умения за пълноценно възприемане на медийните текстове. Една от най-важните насоки в медийното образование е да обучава учениците от начален етап в разбиране на механизмите на създаване и функциониране на медиопосланието. Субект-субект ориентираният образователен процес в медийното образование се развива чрез множество разнообразни похвати в учебната дейност:

дескриптивен - преразказ на медиен текст, изреждане на действащите лица и събития;

личностен - описание на отношенията, емоциите, спомените, предизвикани от медиен текст;

аналитичен - анализ на езикови особености и гледни точки;

обяснителен - формирането на съждения относно целия медиен текст или отделната му част;

оценъчен - заключение относно приносите на медийния текст въз основа на личностните, нравствените или формалните критерии.

Като резултат, учениците от начален етап придобиват първоначални умения да интерпретират медийни текстове, да обсъждат характеристиките на персонажите и развитието на сюжета, да ги свързват със своя и чужд опит,

да оценяват факти и мнения, да изясняват причини и следствия, мотиви и резултати на поведението и т.н. От голямо значение също така са и уменията за работа с произведения - да се напише минисценарий, да се прояви разбиране към културното наследство и др. Примерни теми, адаптивни към медийното образование в начален етап могат да разглеждат възможностите на медийно образование за преподаване на основите на толерантността; медийно образование за формиране на гражданско-правна култура; медийно образование за опазването на духовността и морала; медийно образование и знанията за религията; медийно образование - журналистика, телевизия, радио; медийно образование в областта на злоупотребата с наркотични вещества.

ИНФОРМАЦИОННАТА КУЛТУРА НА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

Иновационните нововъведения в образователната система, свързани с развитието на високите технологии, очертават една нова среда за учене; определят медиаобразованието като педагогическо поле за иновиране и новаторски практики. В този смисъл учителят е предизвикан да организира и управлява един по-гъвкав и ефективен по време и пространство процес на обучение. Той има основната роля да изгражда социалните, психологическите, общокултурните, нравствено-етичните предпоставки у подрастващата личност за успешното ѝ включване в медийното общуване.

В този смисъл информационната компетентност на преподавателя за решаване на учебни, възпитателни и професионални задачи в контекста на медиаобразованието се разглежда като елемент от общопрофесионалната му компетентност. Информационната култура на личността на преподавателя се характеризира с уменията му да формира и използва информационни ресурси, съвременни средства на информатиката и информационните технологии в интерес на своето и на учениците развитие. Тя включва още и умения за активно използване в практическата дейност на медийните източници и продукти, така че да управлява ефикасно учебния процес, да намира необходими данни от различни източници. Информационната култура на преподавателя е свързана с:

- усвояване на съвременни знания в областта на медийното образование, в частност информатиката и ИКТ.

- създаване на педагогически опит за проектиране и приложение на собствена цялостна образователна технология, ориентирана към интегриране на предметните области.
- развиване на светогледни представи за глобалното информационно пространство и спецификата на информационните взаимодействия между него и учениците.

Изследването на закономерностите на медиаобразованието като интегративен компонент между учебните предмети е нов аспект в интердисциплинарната област на началното училище. То е свързано със свобода на достъп до цялостна информация и правата на личността за информирани решения. Отделен е въпросът, че в полето на субект - субектното образователно пространство решаването на тези задачи зависят от професионалните умения и педагогическото майсторство на преподавателя, от високата му лична, специална, технологична и информационна култура. Готовността му за работа в новото информационно медийно пространство, наличието на хуманни възгледи за разработване и внедряване на нови форми и технологии на обучение в/чрез медийното образование.

В този смисъл нараства ролята на преподавателя като медиатор, помощник, съветник и организатор на мисленето на учениците. Чрез високата си информационно-медийна компетентност той е състояние да стимулира творческото израстване на учениците. Неговата компетентност гарантира правилен избор на съответстващи стратегии на преподаване, т.е. онзи синтез от професионални знания, умения, нагласи, очаквания, свързани с планиране, реализиране, оценяване и контролиране на процеса на медийното обучение и неговите крайни резултати. Една от важните функции на преподавателя е да наставлява и подкрепя подрастващите в тяхната дейност: да способства за успешното им придвижване в морето от медийна информация, да помага за решаването на възникващите проблеми.

Медиаобразованието като съвременна платформа има потенциал да изгражда позитивно отношение, стимулира нестандартно, евристично мислене, развива умения за трансфер на знанията в различни научни области. Знанията и информацията се превръщат в основен фактор за развитие личността на ученика, а оттам и на всички социално-икономи-

чески сфери, защото изпълняват вече ролята на капитал в информационното общество.

ОБОБЩЕНИЕ:

Представените идеи очертават, че в концепциите на медийното образование преобладават възпитателни, обучаващи и креативни подходи към използването на възможностите на средствата за масова информация. В обобщен вид основните етапи на реализация на по-голямата част от медиаобразователните теории включват развитието на уменията за възприятието на медийните текстове; разбирането на езика им, като се активизира въображението, зрителната памет, развиват се различни видове мислене, изграждат се уменията за разбирането на идеи, проблеми, образи и т.н.; развитието на креативни практически умения върху материали от средствата за масова информация; придобиване на знания за историята, структурата, езика на медията.

Етапите могат да се усвояват по различен ред, в зависимост от това, коя от теориите на медийното образование е избрана от педагозите да послужи като теоретичната база. Всеки един от моделите на медийно образование, основани върху различни теории, могат да бъдат доразвивани и усъвършенствани. Педагогическите и академични практики биха намерили отговор на много въпроси и предизвикателства пред технологията на преподаване в медийното образование. Като например:

- ✓ структура на модел за медийно обучение в различните образователни етапи, включително и висше образование;
- ✓ с какво знание и умение може да се доразвие определен модул на медийно образование;
- ✓ до каква степен един или друг модул на медийното образование може да въведе въпросите за културните, етически и естетическите ценности;
- ✓ как може да се определят нивата на компетентност, придобити в процеса на обучението в рамките на определен медийно-образователен модул, при какви условия това би могло да се постигне?

Подобни въпроси стоят пред науката медиаобразование като част от съвременните аспекти на образование в началното училище. И в този смисъл дискусиата за подходи, методи и понятия продължава да стои отворена.

Приложение: Представя се медиен образователен модел на обучителна технология за обучение на студенти – педагози в избираемата дисциплина „Интегриране на ИКТ от позициите на медийната педагогика - <http://youtu.be/078Kgmit4EU>.

ЛИТЕРАТУРА

1. Василева Е., Детето в начално училище, изд. Фагаро, София, 2007.
2. Гюрова, В., Божилова, В., Интерактивността в учебния процес (или за рибаря, рибките и риболова). С., Европрес, 2006.
3. Колишев, П., Свободата и отговорността във взаимоотношенията между учители и ученици. Педагогика, 2006, № 12.
4. Павлов, Д. Педагогически измерения на компютризацията. С., Народна просвета, 1988.
5. Федоров А.В. Медиаобразование: история, теория и методика. – Ростов: Изд. ЦВВР, 2001.–708 с. Проект “Модернизация на образованието – България”. Списание “Организация и управление на образованието”, № 6, 2004.
6. Пелсън, Д., Л.Лот, С.Глен. Позитивното възпитание в класната стая. С., Инфо Дар, 2001.

д-р Румяна Илчева Неминска

Педагогически факултет, Тракийски университет, гр. Стара Загора

e-mail: neminska@abv.bg